

Maaike Derksen (1984) is promovendus bij de afdeling Geschiedenis aan de Radboud Universiteit. Haar onderzoek gaat over culturele ontmoetingen in de Katholieke missie op Java (1900 – 1942).

Een meisje van Mendut:

Een oral history interview met een oud-leerlinge van de missieschool in Mendut, Indonesië

Daar reed ik dan, op mijn scooter Honda Scoopy, in de stromende regen rond een uurtje of zes 's avonds richting Yogyakarta. Ik kwam terug uit Muntilan van mijn allereerste interview met een 'meisje van Mendut', een oud-leerlinge van de missieschool van de zusters Franciscanessen. Ik was euforisch, het enige wat ik kon denken was: "Wauw!" Ik had nauwelijks oog voor de modderstromen van de verwoestende vulkaan Merapi, de *sawa's* (rijstvelden), de verkopers met hun *kaki lima's* (mobiele eetstalletjes) met heerlijk geurende etenswaren, de *becaks* (fietstaxi's) en de mensen in hun kleurige *batiks* (kledingstuk voorzien van verfdecoratie) die ook terug naar huis gingen. Ik was lyrisch dat het ein-de-lijk was gelukt om iemand te interviewen in het kader van mijn veldwerk in Indonesië.

Enkele maanden daarvoor, begin december 2010, was ik aangekomen in Yogyakarta op Midden-Java. Ik kwam hier naartoe om mijn huidige PhD-project over culturele ontmoetingen in de Katholieke missie op Java tussen 1900 en 1942 voor te bereiden. Mijn eigen missie behelsde het opsporen van nieuw archiefmateriaal over de Indonesische kant van de culturele ontmoeting in de missie en het verkennen van de mogelijkheden van een oral history-project op ditzelfde vlak. Op Midden-Java, in de omgeving van Yogyakarta en Semarang, waren de jezuïeten diegenen die samen met onder andere de franciscanessen van Heythuysen scholen voor Javaanse kinderen stichtten en beheerden. De eerste maanden in Yogyakarta was ik heel druk met het leren van Bahasa Indonesia, de *lingua franca* van Indonesië. Ik woonde in een *kost putri* (meisjesstudentenhuis) en mijn dagen waren gevuld met lessen op de taalschool en huiswerk. Het leren van de taal was mijn enige mogelijkheid om zelf met mensen te kunnen praten en het project te laten slagen, dus er hing veel vanaf. Ik was erop voorbereid dat ik desondanks nog een tolk nodig zou kunnen hebben, als ik daadwerkelijk mensen zou gaan interviewen.

Mijn project in Indonesië was voor mij niet het eerste in het buitenland. Ik had al eerder veldwerk gedaan waarbij ik mensen interviewde over het verleden. Ik deed dat in Chili, Engeland en Sierra Leone. In dat laatste land heb ik eerder door Nederland uitgezette asielzoekers geïnterviewd. Dat was een

mooie, interessante, uitdagende, maar zeker ook heftige taak. In relatief korte tijd had ik meer dan veertig mensen opgespoord en geïnterviewd over hun leven voor en tijdens de oorlog in Sierra Leone, de daarop volgende vlucht naar Nederland, hun leven in Nederland en hun leven nu. Ik deed dit zonder tolk, want veel van de geïnterviewden hadden meer dan acht jaar in Nederland gewoond, waren daar naar school geweest en beheersten Nederlands. Bovendien wordt in Sierra Leone Engels gesproken; een taal die ik goed beheers.

Vol goede moed was ik naar Indonesië gegaan om veldwerk te verrichten, daarbij gesteund door mijn eerdere ervaringen. Eenmaal aangekomen kwam ik er al snel achter dat het er in Indonesië heel anders aan toegaat dan in Sierra Leone. Bovendien is, uiteraard, het ene oral history-project het andere niet. In het begin leek alles tegen te zitten. Ik kon in Indonesië niet de juiste mensen vinden. Maar nadat ik de taal beter onder de knie kreeg en een scooter had aangeschaft, waardoor ik mobieler werd, kwam mijn project langzaam maar zeker toch op gang.

Mijn beproefde strategie in Sierra Leone, namelijk simpelweg plaatsen van historische betekenis en de bevolking opzoeken, kon ik nu ook in Indonesië gaan toepassen. Dus daar ging ik dan, met mijn scooter op weg naar Muntilan, een kleine stad tussen Magelang en Yogyakarta, in de buurt van Mendut en de Borobudur. Een stad van grootse betekenis voor mijn onderzoek, want hier stichtten de jezuïeten een scholencomplex, het Xaveriuscollege, met als belangrijkste onderdeel de kweekschool voor Javaanse jongens. Voor de meisjes was de school van de franciscanessen van Heythuysen in Mendut bestemd.

Ik reed *Jalan Kartini* in, de straat in Muntilan waaraan de katholieke gebouwen staan, en het was alsof de foto's die ik vele malen in Nederlandse archieven en tijdschriften had gezien tot leven kwamen. Aan de lange straat die afbuigt richting de *sawa's*, reed ik langs het ziekenhuis, het zusterverblijf, het broederhuis, de lagere school, de pastorie en de St. Antoniuskerk om aan het einde bij de kweekschool te komen, met daartegenover de katholieke begraafplaats waar onder anderen de beroemde stichter van de Javanenmissie in Muntilan begraven ligt, pater Franciscus van Lith. Het straatbeeld was moderner geworden met scooters, auto's, elektriciteitskabels en mensen met mobiele telefoons, maar alle gebouwen zagen er nog net zo uit als toen ze meer dan een halve eeuw geleden net gebouwd en gefotografeerd waren.

Ik reed door de toegangspoort van de school die vandaag de dag bekend staat als de Van Lith school. Daar kwam ik de bewaker tegen van het complex en ik kreeg al snel een rondleiding. Ik zag de klaslokalen, het voormalige zwembad en het immense standbeeld van pater Van Lith en werd vervolgens voorgesteld aan de geschiedenisleraar Pak Ratin. Alle communicatie ging in het Bahasa Indonesia en ik merkte dat ik het zonder tolk best een beetje kon redden. Pak Ratin bleek de man te zijn die ik nodig had, en de komende weken zou hij mij helpen mensen op te sporen die zowel op het Xaverius, als bij de zusters in Mendut op school hadden gezeten. Een kleine week later reed ik opnieuw naar Muntilan om ditmaal 's avonds euforisch terug te keren van mijn eerste interview.

Op de dag van het interview was Pak Ratin vanaf 14.00 uur vrij. Ik volgde hem met mijn scooter de *kampong* (wijk) in. Ik had min of meer begrepen dat we naar een vrouw gingen die bij de zusters franciscanessen in Mendut op school had gezeten; 'een meisje van Mendut.' Aangekomen bij het huis deed, naar wat later bleek, de dochter van de oud-leerlinge open. Haar man die erbij kwam, sprak zelfs een woordje Engels. De dochter had een gescheurde blouse aan, maar in eerste instantie kon ik dat nog niet duiden. Pak Ratin had namelijk ook koffie-vlekken en mottengaten in zijn blouse zitten. Later begreep ik dat hij gewoon een beetje slordig is, maar dat de mensen van het huis erg arm waren. Hun huis bestond uit één grote ruimte die door middel van afscheidingen was opgedeeld in kamers. In de kamer van binnenkomst en ontvangst stond het echtelijk bed. Nadat Pak Ratin mij had geïntroduceerd, was het mijn beurt. Ik vertelde dat ik oud-leerlingen van Mendut en Muntilan wilde interviewen. Vervolgens werd ik via de keuken naar een achterkamer geleid, waar een vrouw op bed lag. Ze zag er broos en oud uit. Later leerde ik, nadat ze me had gevraagd om haar leeftijd te raden, dat ze 90 jaar was.

Haar naam was Johanna en ze vroeg direct in het Nederlands waar ik vandaan kwam. Nadat ik mij kort had voorgesteld, begon Johanna in het Nederlands te vertellen over haar schooljaren in Mendut. Ondertussen liet ik de door mij gekopieerde foto's van de leerlingen, zusters en de school in Mendut zien. Helaas heeft ze, zoals ze zelf zei 'slecht zicht' en kon ze de foto's niet goed bekijken. Aangezien ze ook een beetje doof was, begreep ze alleen de korte vragen die ik haar stelde. Ze praatte zo langzaam dat ik het interview woordelijk kon meeschrijven. Wanneer Johanna klaar was met haar antwoord op de vraag sprak ze zacht: "*sudah*", wat zoveel betekent als 'klaar'. Ik merkte meteen dat het interviewen van oude mensen van een heel andere orde is. De spreektaal van Johanna klonk fantastisch. Het was heel formeel en soms een beetje ouderwets Nederlands. Dat is niet vreemd want zo hadden de meisjes van Mendut leren spreken van de zusters. Het heeft me verbaasd dat Johanna nog zo goed het Nederlands beheerste, aangezien ze het sinds de oorlog nog nauwelijks had gebruikt. Ik was hier dolgelukkig over, want interviewen zonder tolk heeft mijn voorkeur. Ik kan mij beter uitdrukken want mijn vragen worden niet "vertaald" daarnaast begrijp ik de mensen beter doordat ik naast het luisteren naar het antwoord makkelijker ook de non-verbale communicatie kan oppikken.

Johanna vertelde honderduit over haar tijd bij de zusters. Over haar dagroutine, over de taken en klusjes, over de lessen, over de lieve, maar ook vooral de strenge zusters, over haar vriendinnetjes en de spelletjes op het schoolplein, over het eten, over het moedersfeest en over het schoollied: "aan de oevers van de Elo". Johanna moest de school in Mendut verlaten toen deze werd gesloten vanwege de Japanse bezetting. Uiteindelijk werd de zusterschool in Mendut in de oorlog verwoest door de lokale bevolking, in tegenstelling tot het Xaverius college van de paters en broeders in Muntilan, waar alles nog overeind staat.

In de archieven had ik voorafgaand aan het interview al veel materiaal verzameld en gelezen over de school van de zusters in Mendut, waar Johanna

naar toegang. Dit materiaal representeerde echter het perspectief van de religieuzen zelf. Tijdens mijn verblijf in Indonesië ontmoette ik de mensen achter de geschreven verhalen van de zusters. De interviews leverden niet alleen een ander perspectief en nieuwe kennis op, maar brachten ook de ervaringen en de meningen van de oud-leerlingen zelf naar voren. Dit was informatie die ik nooit uit de archieven had kunnen halen. Uit het archiefmateriaal kwam bijvoorbeeld naar voren dat de zusters groot belang hechtten aan orde en hygiëne. Uit de interviews bleek dat de leerlingen deze aangeleerde ideeën en gewoontes van de zusters ook thuis in hun dagelijks leven toepasten. Johanna wist levendig te vertellen, hoe zij zich in thuissituaties een voorbeeld voelde voor haar familie en andere dorpsbewoners. Zo begon zij thuis met het wassen van kleding in gekookt water, schilderde ze haar huis aan de buitenkant, hield ze het erf netjes en schoon en benadrukte ze het belang van lichamelijke verzorging en hygiëne. De betekenis die Johanna toekende aan deze en andere ervaringen vormen een waardevolle aanvulling voor mijn project.

Zowel deze interviews als mijn persoonlijke ervaring in Indonesië zijn belangrijk voor zowel mijn project als voor mij als onderzoeker. Ik denk dat het praten met en het samenzijn met de respondenten, het bezoeken van de historische plaatsen van betekenis voor de missie, en het leven in Indonesië ervoor gezorgd hebben dat ik het archiefmateriaal met nuance kan benaderen. De interviews en mijn ervaring in Indonesië hebben mij dan ook sensitiever gemaakt voor de aanwezige informatie én de hiaten in de Nederlandse missie-archieven.